Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

ВРЕМЯ

2012 жыл 26-чы май, шабат кюн.
№ 97 (19018)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Сессия

АРСЕН КАНОКОВ: «Власть органлагъа бир тюрлю сынауу болмагъан адам тюшмезге керекди»

КъМР-ни Башчысы Арсен Каноков Нальчик шахар округну жер-жерли самоуправление Советини 4-чю сессиясыны ишине къатышханды. Аны повесткасында жаланда бир вопрос бар эди- республиканы ара шахарыны жер-жерли администрациясыны башчысын сайлау.

Конкурс комиссияны председатели Мухамед Бегидов билдиргенича, бу къуллукъгъа кеслерини кандидатураларын ючеулен кёргюзтгендиле - Залимгери Хагасов-Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыны башчысыны къуллугъун толтургъан, Балаланы Тахир - «Троллейбусное управление» МУП-ну директору, Олег Пшеноков-Кенже элни администрациясыны башчысы. Аланы барысыны да билдириулерине тынгылап, хар бири бла да ушакъла бардырып, конкурс комиссия рейтинг къол кётюрюу бардырыу бла Залимгери Хагасовну сайлагъанды эмда аны кандидатурасын жер-жерли самоуправлениялы Советине кёргюзтгенди.

Депутатла ол оноуну бирча ыразылыкъда къол кётюрюп къабыл кёргендиле. «Россей Федерацияны жер-жерли самоуправлениясын къурауну жорукъларыны юслеринден» 2003 жылда 6-чы октябрьде чыгъарылгъан 131-ФЗ номерли Федеральный законну 37-чи статьясына эмда Нальчик шахар округну Уставыны 48-чи статьясына тийишлиликде Советни председатели Игорь Муравьев жангы оноучу бла келишим этгенди.

Арсен Каноков, депутатлагъа айланып, бек алгъа аланы Советге айырылгъанлары бла алгъышлагъанды, ишлеринде жетишимли болурларын, халкъны ышаныууна кертичи болурларын сюйгенин билдиргенди. «Белгилисича, республикагъа аны ара шахарында социальный-экономика эмда жамауат-политика болумгъа къарап, багъа бичиледи. Аны себепли шахарны депутатларындан бютюнда уллу жууаплылыкъ изленеди. Ол

жюкню кётюрюрге къолугъуздан келлигине, борчугъузну бет жарыкълы тамамларыгъыгъызгъа ийнанама»,-дегенди.

Залимгери Хагасовну жангыдан администрацияны башчысына салыннганыны юсюнден айта, Арсен Каноков шахаргъа ол оноу этген къадарда жамауат-политика ырахатлыкъны сакъларгъа, аны бла бирге уа экономиканы, социальный сфераны да кёп бёлюмлеринде алгъа уллу атламла этерге къолдан келгенди. Анга ма бу шартла да шагъатлыкъ этедиле: озгъан юч жылны ичинде жер-жерли бюджетни дотациялылыгъы 18,5 процентге тюшгенди, шахарны кеси файдалары уа 2009 жыл бла тенглешдиргенде 133,5 процентге кёбейгендиле, жюкленнген продукцияны ёлчеми да 188 процентге жетгенди, розница сатыу-алыу 2,4 кереге ёсгенди.

КъМР-ни Башчысы дагъыда администрация социальный сфераны айнытыугъа тийишлисича къайгъыргъанын белгилегенди. «Шахарчыланы жашау къолайлыкъларыны аз-аздан ёсе барыуу кёпден бери сакъланады. Иш хакъны ёлчеми бла да округ алчылыкъны тутады. Халкъны санына къошула барыуну кёрюмдюлери да игиленнгендиле. Анга уа жангы жашау журтла да себеплик этгендиле. Жаланда 2011 жылда 150 минг квадрат метр хайырланылыргъа берилгенди, ол а 2010 жылдан эсе 31,6 процентге асламды»,-дегенди республиканы Башчысы.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Суратланы Р. МАМИЕВ алгъанды.

ПАРЛАМЕНТ

Социальный жумушлагъа баш магъана берилгенди

КъМР-ни Парламентинде Бюджет, налогла эм финансла жаны бла комитетини башламчылыгъы бла жамауат тынгылаула болгъандыла. Депутатла толтуруучу власть органланы, жамауат биригиулени, муниципальный власть органланы келечилери былтыр республикалы бюджет къалай толтурулгъанын сюзгендиле.

Кенгешни ача, спикер Ченчеланы Ануар Парламентде жамауат тынгылаула республиканы жашаууна магъаналы жумушланы сюзер, болгъан проблемаладан къутулууну жолларын табар ючюн къуралгъанларын чертгенди. Ол айтханыча, бюджет къалай толтурулгъаныны юсюнден информация Парламентни сайтында басмаланыпды, аны бла хар ким да шагъырейленирге эркинди.

Чечен улу озгъан жыл бюджет низамны тапландырыугъа уллу магъана берилгенин чертгенди. «Республиканы айныуу, 2010 жыл бла тенглешдиргенде, аман болмагъанды. Дотациялыгъыбыз 45,3 процентге дери тюшюрюлгенди, 2010 жылда уа ол 48 процент тенгли эди. Аны бла бирге ич регион продукт да 85,2 миллиард сомгъа жетгенди», - дегенди.

Алай проблемала да аз тюйюлдюле. Биринчиден, налог базаны кенгертиуню, тёленмей къалгъан налогланы жыйыуну, ол борчну кетириуню юслеринден сагъыш этерге тийишлиди. «Бюгюн ушакъ ачыкъ бардырылып, республиканы финанс халына тюз багъа берирбиз деп ышанама», - дегенди спикер.

Былтыр республикалы бюджет къалай толтурулгъаныны юсюнден КъМР-ни финансла министри Азрет Бишенов быллай шартла келтиргенди: файдала 21,8 миллиард сомгъа жетгендиле (план кёрюмдюле 94,3 процентге толтурулгъандыла). Республиканы кеси файдалары, былтыр бла тенглешдиргенде, 427 миллион сомгъа азайгъанды эмда 7,4 миллиард сом болгъанды. «Бюджетни жарашдыргъаныбызда, 8,2 миллиард сом файда алыргъа умутубуз бар эди. Алай ол 90,8 процентге толтурулгъанды. Бюджетге 748 миллион сом тюшмей къалгъанды», - дегенди.

Хар замандача, бюджетни къуруауда баш жерни налогла алгъандыла. Былтыр 7 миллиард сом жыйылгъанды. План кёрюмдюле 94 процентге толтурулгъандыла. «Налогладан тышында фондладан ахча азыракъ тюшгени эмда аукционланы бардырыуда низам тюрленнгени бла байламлы экономиканы айныу атламлары бир кесек акъырын болгъанды», - дегенди министр.

Къоранчла уа 89,1 процентге толтурулгъандыла эмда 22,2 миллиард сомгъа жетгендиле. «Къоранчланы асламы социальный сферада этилгендиле. Къырал кесине алгъан борчланы барысын да толтургъанды – айлыкъ хакъ, пособияла, льготала заманында эм толусунлай тёленнгендиле», - дегенди.

Бюджетни социальный экономика бёлюмюне баш магъана берилгенди. Сёз ючюн, билим бериуге 5,2 миллиард сом бёлюннгенди. Ол санда окъуу объектлени ишлетирге эмда тапландырыргъа 81 миллион сом къоратылгъанды. Алай саулукъ сакълауда уа план кёрюмдюле 76 процентге толтурулгъандыла. Бу сферагъа 2,8 миллиард сом берилгенди.

Республиканы къырал борчу 1,8 миллиард сомгъа жетгенди. Ол банк эмда бюджет кредитледиле. Ахча жолланы тапландырыугъа къоратылгъанды, ол санда муниципальный жолланы да.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Ахыр къонгуроу

Жолугъуз болсун, школну бошагъанла!

Тюнене, къыралыбызны бирси жерлериндеча, бизни республиканы школларында ахыр къонгуроу къагъылгъанды. Выпускниклени ол белгили кюнлери бла алгъышлай, алагъа ата-аналары, устазла, жууукълары, тенглери, къуллукъчула, тюрлю-тюрлю учрежденияланы келечилери да келгендиле. Бизни корреспонтлерибиз да ол кюн бир къауум окъуу юйде болгъан къууанчлы жыйылуладан сизге хапар айтыргъа сюйгендиле.

Айырмалылагъа - грамотала бла ахча, чемпионнга уа - машина

Тюнене Хасанияны 16-чы номерли орта школунда да уллу байрам болгъанды. Ол а окъуу юйню быйыл бошай тургъанлагъа жоралаңнганды. Жаш адамланы алгъышларгъа Шахар советни депутаты Моллаланы Алим, Урушну, урунууну да ветеранларыны шахар советини председатели Абдуллаланы Мустафа, шахарны Билим бериу департаментини келечиси Афашокъаланы Мариям, элде Старейшинала советни председатели Тогъузаланы Магомет, Хасанияны администрациясыны башчысы Азаматланы Къайсын, дагъыда башхала келгендиле.

Быйыл школну къыркъ жаш бла къыз бошайдыла. Аладан алтысы айырмалы белгилеге окъугъандыла, тюрлю-тюрлю конкурслада, олимпиадалада хорлагъандыла. Биринчи классны уа жыйырма бла жети сабий бошагъанды.

Онбиринчи классны бек иги окъуучуларын КъМР-ни Жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну келечилери Геккиланы Солтан бла Къалабекланы Рустам бу учрежденияны грамоталары эм ахча бла саугъалагъандыла. Айырмалыланы арасында Гадийланы Танзиля, Нёгерланы Аминат, Ностуланы Лейля, Къайгъырмазланы Аслан, Холамханланы Зарина, Зарема Шахмурзова бардыла.

Болсада ол кюн ары келгенлени барыны да эсинде къалырча иш а школну алгъаракълада бошагъан Мусукланы Исмайыл эркин тутушуудан Россейни чемпиону болгъаны бла алгъышлау эди. Жашха элде къолайлары болгъанла жыйгъан ахчагъа сатып алыннган ВАЗ-27 автомобильни саугъагъа бергендиле.

Ол кюн Исмайылны тренери

Ажоланы Юсюп да унутулмагъанды. Элни администрациясыны башчысы жашланы бла къызланы мында спорт школгъа, залгъа жюрюрге, алай бла ахшы жетишимлеге жетерге чакъыргъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Келиу

Муратларына жетгендиле

Абхазияны делегациясы Къабарты-Малкъаргъа ол республиканы Жигити генерал-лейтенант Султан Сосналиевни 70-жыллыгъын белгилер мурат бла келген эдиле. Артха кетер кюнлеринде ала Нальчикни культура эм солуу паркында поэтлени аллеясында малкъар эмда къабарты литератураланы мурдорларын салгъан Мечиланы Кязимни бла Бекмурза Пачевни эсгертмелерин кёре баргъандыла. Алайда алагъа республиканы тарыхыны юсюнден хапар айтып, биргелерине айланнган Михаил Каплунат а аланы назмуларын кёлден окъугъанды, аланы жашаулары, чыгъармачылыкъ жоллары бла да шагъырейлендиргенди.

Алайдан делегация Султан Сосналиевни Нальчикде юйюне баргъандыла. Анда алагъа генералны юй бийчеси, Абхазияны белгили поэти Геннадий Аламиа, дагъыда башхала тюбегендиле. Любовь Николаевна Султан Асланбековични музейге айландырылгъан кабинетин кёргюзтгенди, баш иесини юсюнден хапар да айтханды. Музейде Сосналиевлени тукъум тереги бла белгиси бардыла, къабыргъалада Абхазияда урушну кезиуюнде, башха заманлада да алыннган суратла бек кёпдюле.

Абхазлыла уа музейге саугъагъа генералны уллу суратын бергендиле, аны юсюнден билгенлерин да эсгергендиле. Алада битеу шахарларында да генералны атын жюрютген орамла бла школла болгъанларын айтхандыла.

Султан Сосналиевни юйюрю бла саламлашып, къонакъла артха тебирегендиле. Правительствону Председатели Иван Гертер, аны аппаратыны башчысы Мурат Хакулов,

Къонакъланы ашырыу.

Зольск районну администрациясыны келечилери да аланы ашыра Ставрополь бла чекге - Тамбукан кёлге дери - баргъандыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Юбилей

Радиону байрагъы - Минги тауну тёппесинде

Быйыл Къабарты-Малкъарда радио ишлеп башлагъанлы 85 жыл толгъанды. Анга жоралап РФ-ни МЧС-ини КъМР-де Элбрус излеу-къутхарыу отрядыны келечилери Россейни радиосу «Къабарты-Малкъарны» байрагъын Минги таугъа чыгъаргъандыла.

Бу ишге он адам къатышхандыла. Ала бу ишни Джаппуланы Адамейни башчылыгъында тамамлагъандыла. РФ-ни МЧС-ини тюрлю-тюрлю бёлюмлери бла радио шуёлукъ жюрютгенлей, аланы ишлерин хар заманда да ачыкълагъанлай турады.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

КЪУЛЛУКЪГЪА САЛЫУ

Жаппуланы Залимхан - «Приэльбрусье» миллет паркны директору

РФ-ни табийгъат ресурсла эмда экология министри Юрий Трутнев 2012 жылда 18-чи майда Жаппуланы Залимханны «Приэльбрусье» миллет паркны директоруну къуллугъуна салыуну юсюнден буйрукъгъа къол салгъанды.

Жаппу улу алгъын Бишкекде «МоОтРеСт» ООО къурулуш компанияны генеральный директору болуп ишлегенди, 2005 жылдан 2008 жылгъа дери «Элбрус тур» ООО-гъа башчылыкъ этгенди. 2008 жылда «Приэльбрусье» миллет паркга ишге баш инженер болуп киргенди, 2011 жылда аны директоруну къуллугъун толтуруп башлагъанды. Залимхан Элбрус элни депутатына эки кере айырылгъанды, Элбрус муниципальный районну жер бла байламлы комитетини председателиди.

Жангы оноучуну баш борчлары –табийгъатны байлыгъын сакълауду эмда къоруулауду. «Биз туризмни айнытыу бла байламлы ишибизни къудуретибизге заран тюшмезча алай къураргъа керекбиз. Аны се-

бепли Миллет паркны магъаналы борчларындан бири - туризмни бла альпинизмни эмда адамланы табийгъатда солууларын тап къурауду, экология жаны бла жарыкъландырыу ишни бардырыуду»,-деп белгилегенди Жаппу улу.

Бусагъатда турист маршрутланы белгилеу жаны бла иш бардырыла турады. Ала битеу да 20 чакълы боладыла. Экологла оюм этгенден, аллай мадарла туристлени санын тап халгъа келтирирге, адамла артыкъда кёп жыйылгъан солуу жерлени рекреация ауурлукъларын азайтыргъа, табийгъат байлыкъланы аяулу эмда файдалы хайырланыргъа онг берликдиле.

Андан сора да, Жаппуланы Залимхан арт юч жылда агъачда жаныуарланы саны иги кесекге ёсгенин билдиргенди. Ол а браконьерлени жолларын кесерге, законсуз уучулукъну тохтатыргъа къолдан келгенин кёргюзтген шартды. «Энди, ким не айтса да, турист комплексни айнытыу бла табийгъатны сакълау ишлени келишдирип бардырыргъа боллугъун кёребиз. Аны къой, бу жерледе къудуретни сакълауну мадарларын кючлендириу туризмни айныууна бир тюрлю чырмау саллыкъ тюйюлдю»,-деп къошханды жангы оноучу.

Алиса ТАРИМ, Элбрус районну администрациясыны пресс-секретары.

Билдириу

Ишчи жерлени ярмаркасы

Республиканы хурметли жамауаты! КъМР-ни Адамланы иш бла жалчытыу жаны бла къырал комитети иш излегенлени барысын да бош ишчи жерлени ярмаркасына чакъырады. Анда Пенза областьны эмда Россей Федерацияны башха регионларыны предприятияларында бла организацияларында ишге кирирге къаллай онгла болгъанларын билирге онг барды. Къайда къаллай бош ишчи жер болгъаныны юсюнден шартла дагъыда www.zankbr.ru сайтда салыныпды. Адамланы иш бла жалчытыучу район эм шахар аралада да ала бла тынгылы шагъырейленирге боллукъду.

Ярмарка 2012 жылда 28-чи майда Къырал концерт залда (аны адреси Нальчик шахар, Шогенцуков орам,28) бардыраллыкъды. Ол кеси да ишин 10 сагъатда башларыкъды.

Жазылыу-2012

Хурметли окъуучула!

2012жылны экинчи жарымына жазылыу кампания бардырылады.

Сиз «Заман» газетге связьны къайсы почта бёлюмюнде да жазылыргъа боллукъсуз. Алты айгъа жазылыуну багъасы, аны чертирге сюебиз, тюрленмегенди, алгъыннгылай къалгъанды - 356 сом 10 капек.

Бизни индексибиз - 51532

ЕГЭ-ни игилендирир амалланы излегендиле — 2 бет

Жангылыкъла - Сахадинден — 3 бет

Таулу хычиннге махтау — 3 бет

Кёл салып ишледиле, ариу да солудула — 4 бет

АРСЕН КАНОКОВ:

«Власть органлагъа бир тюрлю сынауу болмагъан адам тюшмезге керекди»

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Аны бла бирге Арсен Каноков Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыны ишини баш жолларын да туура этгенди. Ол санда ЖКХ-да жумушланы качестволарын кётюрюрге, шахарчыланы жашау болумларын игилендирирге керек болгъанын чертгенди. «Мени сайтыма ол жаны бла кёп тарыгъыула келедиле. Сёз сууну тазалаучу сооруженияланы, орамлада канализация быргъыланы жангыртыргъа, халкъны суу бла тынгылы жалчытыуну программаларын жашауда бардырыргъа, Вольный Ауулну, Хасаниялы, Кенжени, Акъ-Сууну, Адиюхну микрорайонларында, Нарт-2, Нарт-3 поселкалада инженер инфраструктураны ишлерге кереклисини юсюнден барады»,-дегенди КъМР-ни Башчысы. Ол дагъыда шахарда орамланы,жолланы,арбазланы, алагъа кирген жерлени, тротуарланы тап халгъа келтириу, орамланы жарытыу жаны бла да мычымай мадарла этерге керек болуп тургъанын чертгенди, Нальчикни къыйыры бла жолну къурулушун да къолгъа алыргъа заман болгъанды,дегенди.

Шахарда жашау журтлагъа жерле бёлюу да администрацияны баш магъаналы ишлеринден бирича белгиленнгенди. Ол тап къуралса, эконом классы журтла ишленселе, юй керекли болгъанладан кёплерини аны алыргъа къоллары ндан келликди. «Аллай проектле жашауда Нальчик шахарны айнытыуну жангы генеральный планларына тийишлиликде бардырыргъа, аны къысха заманны ичинде жарашдырып бошаргъа керекди»,-дегенди Арсен Каноков.

Ахырында КъМР-ни Башчысы Залимгери Хагасов мындан ары да кесини полномочияларын бет жарыкълы толтурур, администрациягъа салыннган борчла тынгылы толтурулур ючюн, къолундан келгенни аямазлыгъына ышаннганын билдиргенди. «Къуллугъуна келишмеген бир адамны да ишинде къоярыкъ тюйюлбюз. Правительствогъа, жер-жерли самоуправленияны органларына да бир тюрлю сынаулары болмагъан адамла тюшмезге керекдиле. Жамауат бла сёлеше билирге, аны республикада бола тургъан ишлеге къошаргъа тийишлиди»,-дегенди Башчы.

Ахырында Залимгери Хагасов депутатлагъа анга уллу ышаныулукъ этгенлери ючюн ыразылыгъын билдиргенди, битеу белгиленнген муратлагъа жетер ючюн, къолундан келгенни аямазлыгъына ышандыргъанды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Социальный жумушлагъа баш магъана берилгенди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Министрге соруула кёп эдиле. Чеченланы Ануар, налогладан тышында, файдала нек толтурулмагъанларын билирге сюйгенди. Азрет Алиевич айтханыча, ол къырал ырысхыны приватизациясыны планы толтурулмагъаны бла байламлыды: 200 миллион сом алыргъа мурат бар эди, алай жаланда 70 миллион жыйылгъанды.

Чеченланы Ануар бюджетге тюшмей къалгъан налогланы жыяр онг бармыды, деп да соргъанды. Анга КъМР-ни Правительствосуну Председателини биринчи орунбасары Валерий Жилов жууап бергенди. Ол айтханыча, федеральный налог служба бла келишим этилип, ол жаны бла борчлары болгъан предприятияланы тизмеси жарашдырылгъанды. «Хар предприятияны ишин тинтирге жууаплы къуллукъчу салынырыкъды. Бир 3-4 айдан халны тюзетирбиз деп ышанама» - дегенди.

Спикерни орунбасары Натби Бозиев ёсюп келген тёлюню юйретиу къырал магъаналы жумуш болгъанын чертгенди. «Алай жаш тёлю политика бла байламлы программалагъа уа тийишли тенгли бир ахча бёлюнмейди. Сёз ючюн, аскерге барырдан алгъа жашланы патриот ниетге юйретиу жаны бла программа жаланда 30 процентге толтурулгъанды. Ол жууаплы ведомство ишлемегенини неда ахча жетишмегенини хатасынданмыды?» - дегенди. Бишенов айтханыча, ол министерстволадан заявкала заманында берилмегени ючюндю.

Бюджет къалай толтурулгъаныны юсюнден Парламентни Бюджет, налогла эм финансла жаны бла комитетини башчысы Каншоубий Ахохов, Контроль-эсеплеучю палатаны башчысы Олег Шандиров, Налог службаны КъМР-де управлениясыны башчысыны орунбасары Сарбашланы Светлана да айтхандыла.

Ахохов республикалы программала толтурулмагъанларына бургъанды депутатланы эслерин. «Бюгюнлюкде 33 республикалы программа бардырылады жашауда, алай аладан жаланда 14-сюне ахча берилгенди, ол да жартысы тенгли бир. Ол не бла байламлыды?» - дегенди.

Олег Шандиров а бюджет законнга тийишлиликде толтурулгъанын белгилегенди. «Алай жылны ичинде ол 6 кере тюрлендирилгенди. Ол а прогноз план тийишлисича жарашдырылмагъанына шагъатлыкъ этеди», - дегенди.

Сарбашланы Светлана налогла жыйылмай къалгъанларыны сылтауларыны юсюнден айтханды. «2011 жылны бюджети жарашдырылгъан заманда, мен бир-бир налогла тёленмезликлерини юсюнден айтхан эдим, алай ол эсге алынмай къалгъанды. Акцизледен прогноз план толтурулмагъанды. Ол а ичги затла чыгъаргъан предприятиялагъа лицензия бериуню, спирт чыгъаргъан предприятиялагъа налог тёлеуню низамлары тюрленнгенлери бла байламлыды», - дегенди.

Дагъыда Светлана Магомедовна предприятияланы файдаларындан алыннган налог да жыйылмагъанын белгилегенди. «Инвестиция проектлени жашауда бардыргъан предприятиялагъа тюрлю-тюрлю льготала берилгендиле. Сёз ючюн, республикада беш предприятиягъа берилгенди льгота, алай бюгюнлюкде ала не иш тамамлагъанларыны, проектлери не халда болгъанларыны юслеринден бизге бир тюрлю информация бермейдиле. РФ-ни Экономика министерствосуна да жазгъаныбыз инвестиция проектле жашауда къалай толтурулгъанларын контрольгъа алыргъа кереклисини юсюнден», - дегенди.

Жыйылыуда борчлу халда медицина страхованияны КъМР-де территориялы бёлюмюню бюджети къалай толтурулгъанын да сюзгендиле. Кенгеш КъМР-ни Парламентине, Правительствогъа эмда РФ-ни Налог службасыны КъМР-де управлениясына эсгертиуле къабыл этиу бла бошалгъанды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Жолугъуз болсун, школну бошагъанла!

Назмула айтыу да усталыкъды.

Малкъар тилде «Турмачыкъ», испан тепсеу, орус жырла

Ахыр къонгуроу быйыл да, башха жылладача, жаланда орта школлада угъай, сабий садлада - школлада да болгъанды. Аладан бири Нальчик шахарда 34 –чю номерли прогимназияды.

Байрамны аны директору, Россейни халкъ устазы, КъМР-ни сыйлы устазы Галина Иванова ачханды. Ол ата-аналаны бла сабийлени окъуу жыл жетишимли бошалгъаны бла алгъышлагъанды. 2011-2012 окъуу жылда бу учреждение «Сабий садла – сабийлеге» деген Битеуроссей конкурсда биринчи жерни алгъанды. «Билим бериуде чекле жокъдула» деген конгресс – кёрмючде дипломгъа тийишли болгъанды, КъМР-ни Башчысыны ыразылыкъ къагъыты бла саугъаланнганды. Жыл сайын прогимназияны устазлары Москвада, Санкт-Петербургда бардырылгъан семинарлагъа билим бериуню политикасыны проблемалары жаны бла «Эврика» институтну конференцияларына къатышадыла.

Галина Иванова: «Бизни прогимназияны экинчи – тёртюнчю классларында 96 сабийден 32-си окъуу жылны «бешлеге» бошагъандыла»,-дегенди, аланы грамотала бла да саугъалагъанды.

Директор иги ишлегенлени санында юйретиучю Токъуйланы Анналы, физкультурадан инструктор Ахкёбекланы Галинаны, малкъар тилден устаз Ёзденланы Мадинаны, класс башчы Светлана Думанованы, ингилиз тилден устаз Мадина Тхазаплижеваны атларын айтханды. Байрамда республикалы, россей эм халкъла аралы конкурслада хорлагъан сабийлеге грамотала эм саугъала берилгендиле.

Ызы бла окъуучула жырладан, тепсеуледен, спектакль юзюкледен къуралгъан концерт кёргюзтгендиле. Малкъар тилде «Турмачыкъ» деген жомакъгъа къарауучула бек бюсюрегендиле. Испан тепсеу да сейирлик эди. Концертни музыкадан устаз Марина Долова хазырлагъанды. Ата-анала анга ыразылыкъларын билдиргендиле.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

«Хар биригизни да соргъанлай турлукъбуз»

Тюнене ахыр къонгуроу КъМКъУ-ну фахмулу сабийлеге лицейинде да къагъылгъанды. Бу жол быллай къууанчлы иш мында онбешинчи кере болгъанды. Быйыл аны он фахмулу сабий бошайды. Аланы санында Сардиянланы Азамат, Каркаланы Расул, Эристауланы Арсен да бардыла. Аладан тёртеулен-алтын, ючеулен кюмюш майдалла аллыкъдыла.

Ата-анала, устазла, лицейчиле да бу байрамларын педагогика колледжни актовый залында бардыргъандыла. Алагъа деп концерт программаны ингилиз тилден устаз Здвижкова Елена Дмитриевна бла онунчу классны окъуучулары хазырлагъандыла эм бардыргъандыла. Программаны уа, биринчи болуп, «Балкария» къырал фольклор-этнография ансамбль ачханды. Ол кесини аламат тепсеулери бла залдагъыланы къууандыргъанды.

Керти да аламат концерт программадан сора уа бу окъуу юйню директору Валерий Петросян лицейни бошагъанланы алгъышлай: «Билемисиз, биз ахыр къонгуроу деп къайтара да айта тургъанлыкъгъа, ол сизни ахыр угъай, уллу жашаугъа биринчи къонгуроуугъузду. Сиз энди лицейни бошадыгъыз, кетдигиз, деп къоярыкъ тюйюлбюз. Хар биригизни да соргъанлай-излегенлей турлукъбуз. Сиз да унутурукъ тюйюлсюз бизни, аллай дерсле унутулмайдыла»,- деп, жаш адамланы алларына барып, хар бири бла да саламлашханды.

Ата-аналаны атындан а Сардиянланы Азаматны анасы Геккиланы Жаннет сёлешгенди. Ол педагог коллективни, лицейчилени да къызыу алгъышлагъанды.

Андан сора уа Азамат кесини фахмусун кёргюзтгенди. Ол, рояльны согъуп, устазларына, ата-аналагъа да ыразылыкъ сёзлерин айтханды. Ызы бла уа ахыр къонгуроуну къагъаргъа экиге айланнган эгешчиги Сардиянланы Маликаны чакъыргъанды. Ол къагъыла тургъан кезиуде уа лицейни бошагъанла кеслерини педагогларына бла аналарына омакъ гюл къысымланы саугъа этгендиле.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Айырмалылагъа - грамотала бла ахча, чемпионнга уа - машина

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ахыр къонгуроу да къагъылгъанды. Ол сыйлы жумушну Гадийланы Танзилягъа, Хозаланы Алимге, Жангоразланы Азаматха, Гергъокъланы Мариямгъа ышаннгандыла.

Школчуланы биринчи устазлары, ата-аналары, жууукълары да алгъышлагъандыла, ала жашауда тийишли жерлерин табарларын сюйгенлерин билдиргендиле. Школчу Бёзюланы Лейля уа жыр айтханды. Андан сора абадан классланы окъуучулары ахыр вальсны тепсегендиле, къолларында шарларын кёкге учургъандыла. Исмайыл а машинасына минип кетгенди.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Жамауат палата

ЕГЭ–ни игилендирир амалланы излегендиле

КъМР -ни Жамауат палатасыны Билим бериу, илму, жаш тёлю политика эм спорт жаны бла комиссиясы, «Къабарты-Малкъарда бир къырал экзамен: аны айныту эм игилендириу амаллары» деген темагъа жоралап, «тёгерек стол» бардыргъанды. Жыйылыуну ача, комиссияны таматасы Пётр Иванов бюгюнлюкде ЕГЭ бла байламлы соруу бек магъаналы болгъанын, аны юсюнден кёп даулашла туугъанларын чертгенди. Жамауат эки къауумгъа бёлюннгенди: бу экзамен жанлыла эм ол бизге керек тюйюлдю, аны кемчиликлери асламдыла, дегенле. Билим бериу системаны тап халгъа келтириу къыралда саулай болумну да игилендирликди. Бюгюнлюкде Россейде жаш адамла бийик даражада билим алырча, илму бла кюреширча битеу амалла къураладыла, жаланда итиниулюк болургъа керекди, дегенди ол.

Билим бериу эм илму министр Сафарби Шхагапсоев 2012 жылда ЕГЭ бла байламлы ала талай мероприятие къурагъанларын билдиргенди, ол санда норматив-право, инструкция-технология жаны бла да. Юч жылдан бери выпускной экзаменлени ЕГЭ формада бериуню юсюнден законда айтылады. Бизни республика аны бла байламлы экспериментге 2003 жылдан бери къатышханды, уллу сынамыбыз да барды. Шёндю, экзаменнге хазырланыуну чеклеринде, организация жаны бла ишле бошала турадыла, жамауат къарауучуланы аккредитациялары бардырылады.

Быйыл экзаменнге 6 415 адам келликдиле. Белгилисича, орус тил бла математикадан ала экзаменни борчлу халда бередиле, къалгъан экисин неда андан кёбюн а, аллай муратлары болса, кеслери сайлайдыла. Кёбюсю, алгъа жылладача, обществознаниядан жазаргъа сюйгендиле (3 617 окъуучу), андан сора тарыхдан (2212), физикадан (2 000-нге жууукъ). Бек аз а адабият бла информатикадан заявление келгенди. Апрель айда республиканы битеу муниципальный къуралыуларында сабийле, ата-анала, устазла, министерствону ишчилери да къатышып, «тёгерек столла» болгъандыла. Анда аланы экзаменни бардырыуну жорукълары бла шагъырейлендиргендиле.

Озгъан жыллада болжалдан алгъа экзамен берилгеннге саналырча эм гитче балл къаллай бир болгъанын айтмаучу эдиле. Быйыл болум бир кесек тюрленнгенди, орус тилден ол 36 баллды, математикадан а-24. Бу эки предметни бириңден кереклисича бир балл алалмагъан сабийни резервный кюнде экзаменни жангыдан жазаргъа эркинлиги барды. Экисинден да алмагъан эсе уа, экинчи жылгъа къалады. Анга аттестатны орунуна, онбир жылны ол неда бу школда окъугъанды деп справка бередиле. Экзаменлеге уа жаланда экинчи жыл, заявление жазып, алай барыргъа болады. Бизде 2010 жылда аллай болумгъа 41 адам тюшгендиле, былтыр а-жыйырма. Экзамен кюнле да белгилидиле, аны болжалдан алгъаракъ эришиулеге барлыкъ спорсменле неда саулукъларына бакъгъан сабийле бераллыкъдыла, деп билдиргенди министр.

Ол ЕГЭ-ни кезиуюнде сабий биргесине мобильный телефонну, электронно-вичислительный средстволаны кийирирге жарамагъанын да айтханды. Бир аудиторияда экзамен жаланда онбеш адам берирге боллукъду. Аланы биргелерине бир организатор, бир къарауучу бла экзамен предметден юйретмеген устаз турлукъдула. Жорукъланы бузгъанла административ жууаплылыкъгъа тартыллыкъдыла, тазир да тёлерикдиле. ЕГЭ-ни кезиуюнде «исси» телефон ызла ишлерикдиле, дегенди Сафарби Хасанбиевич.

Бир къырал экзаменни бардырыу бла байламлы КъМР-ни Парламентини башчысыны кенгешчиси Анатолий Барсагов организаторланы къауумун къурау эм мобильный телефонланы табыу эм аланы тунчукъдуруу системаланы салыуну юсюнден соргъанды. Сафарби Шхагапсоев билдиргеннге кёре, беш жылдан бери республикагъа тышындан комиссия келеди, ала экзамен регламентде белгиленнгенича ётеригин излейдиле. Алай онбеш экзамен берген окъуучуланы биргелерине дагъыда тёрт адам турадыла. Мен оюм этгенден, ол асыры кёпдю, болсада закон алайды. Мобильный телефонланы юслеринден айтханда, аллай системаланы салыу къоранчлы ишди, бизде аллай мадарла хазна этилирле, дегенди ол.

Комиссияны башчысыны орунбасары Абшаланы Магомет а ЕГЭ жаланда сабийлени билимлерине угъай, саулай да учрежденияны ишине багъа бичерге онг бергенин чертгенди. Жарсыугъа, мониторингни эсеплерине кёре, халкъ ЕГЭ-ни бардырыуну юсюнден аз биледи. Ол санда устазланы бла организаторланы да аны юсюнден тынгылы информациялары жокъду, ала кеслери да экзамен жазгъан сабийлени уллу сёлешип, неда аланы хуржунларын къармап жунчутадыла, керек заманда тап рекомендацияла бералмайдыла.

Улутха алгъанла да тюбейдиле. Бир-бир регионлада билим бериу учрежденияны даражасын тюшюрмез мурат бла окъуучулагъа «эки» алмазгъа болушадыла. Бу затланы эсге алып, экспертлени, къарауучуланы къауумун къурау файдалы боллукъ эди, дегенди ол.

Парламентни Билим бериу эм илму жаны бла комитетини башчысыны орунбасары Татьяна Смирнова бюгюнлюкде билим бериуню качествосун кётюрюу эм школну бошагъандан сора аттестация процессни игилендириуге энчи эс бёлюннгенин айтханды. Интернетде излегенлеге ЕГЭ-ни юсюнден толу информация барды. Хар ата-ана, on-line режимде сабийни билимине, аны экзаменнге хазырлылыгъына, заданияланы этдирип, къараргъа боллукъду.

Бусагъатда окъуучуланы экзаменнге психология жаны бла хазырларгъа керекди деген оюмла терк тюбейдиле. Ол терсди. Алай айтханла информацияны официальный жерледен алмайдыла. Адамла тюшюнюрге керекдиле ЕГЭ билим бериу процессни жаланда бир кезиуюдю. Аны ючюн учреждениеланы таматалары, ата-анала, окъуучула бла да ангылатыу ишни тохтатмазгъа тийишлидиле, деп белгилегенди ол.

Комиссияны башчысыны орунбасары Виктор Попов, ЕГЭ-гъа дери системаны бла бусагъатдагъы болумну тенглешдире, аны ахшы, осал жерлери болгъанын белгилегенди. Ол вступительный экзаменледен бош этеди, бир кереге документлени талай вузлагъа иерге онг береди. Сёзсюз, ол игиди. Алай ЕГЭ-ни бералмагъанны аттестатсыз къоюу а аманды. Мени оюмума кёре, сабийле экзаменлени къаллай формада берирге кеслери сайласала, хата болмаз эди, дегенди Виктор Михайлович.

Жыйылыуну ахырында тийишли министерстволагъа, ведомстволагъа, жер-жерли органлагъа рекомендацияла этилгендиле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

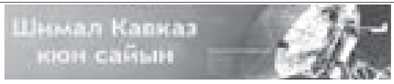

Жангы микрорайонну къурулушун башлагъандыла

Астраханьда кёп этажлы 18 жараулу юйден къураллыкъ жангы микрорайонну ишлеу башланнганды. ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине мэрияда айтханларына кёре, къурулуш ишлени асламысы Плещев атлы орамда бардырылады. Шёндю да мында революциягъа дери агъачдан ишленнген юйле хайырланылып тургъандыла.

7-9 этажлы жангы юйледе 136 минг квадрат метр жерде 2270 фатар боллукъду. «Микрорайонну инфраструктурасы, инженер жанын алып айтханда да, сабий садланы эм кёп къатлы гаражланы алып айтханда да, бек тап жарашдырыллыкъды»,-дегенди Астрахань областьны губернатору Александр Жилкин.

Алчыланы санында

Ингушетияны промышленность производствосуну индекси, 2010 жыл бла тенглешдиргенде, 2011 жылда 20,5 процентге кётюрюлгенди. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине республиканы правительствосунда айтхандыла, быллай кёрюмдюле жаны бла Ингушетия Шимал-Кавказ федеральный округда РФ-ни алчы субъектлерини санында болгъанын да чертип.

Озгъан жылда бир заманда болмагъанча продукция жиберилгенди потребительлеге да - 2010 жыл бла тенглешдиргенде, 12,3 процентге кёп, битеу алып айтханда уа, 2,5 миллиард сом багъасы.

Правительство бек ийнанады промышленностьну айнытыу жаны бла проектле экономиканы модернизациялауда уллу магъаналы боллукъларына. Сёз ючюн, федеральный целевой программаны чеклеринде айтылгъан объектлени ишлеу окъуна жууукъ жыллада 10,5 минг ишчи жер къураргъа болушурукъду.

Тангылы сёлешиу сакъланады

Шимал Кавказны регионлары социально-экономика эм жамауат-политика жаны бла айнытыуну бек файдалы амалларын излеулеге жораланырыкъды 2012 жылда Дагъыстанда бардырыллыкъ, «Точка роста» деген ат бла къураллыкъ экономика форум. Ол Махачкъалада 2012 жылда 8-чи - 9-чу июньда бардырыллыкъды. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине къурау комитетде билдиргендиле.

Форум «Новая экономика регионов Северо-Кавказского федерального округа. Интеграция. Инновация. Инвестиция» деген ат бла бардырыллыкъды. Анга Федерация Советни эм Къырал Думаны депутатлары, РФ-ни Правительствосуну, атлары айтылгъан жамауат эм политика къуллукъчулары, тыш къыраллы компанияланы келечилери, Шимал Кавказны эм Россейни башха регионларыны оноучулары чакъырыллыкъдыла.

Владикавказда орамланы жюклерин женгиллетирге кюрешедиле

Владикавказны жер-жерли самоуправлениясыны администрациясы транспорт инфраструктураны айнытыуну проектин жашауда бардырыр муратлыды. Ол мурат бла администрацияны атламларындан бири - Шимал Осетияны ара шахарыны ортасында машиналагъа кёп этажлы парковканы ишлеудю.

Мэр Сергей Дзантиевни айтханына кёре, кёп къатлы паркингни къурау асламлы автотранспортну уллу болмагъан жерге сыйындырыуну бек иги амалыды. Инвестпроектде айтылгъанына кёре, бек алгъа кёп адамла жашагъан районлада юч паркинг къураллыкъды. Автомашиналаны иелерине таплыкъгъа деп парковкада аланы жуууучу жер, автотоварла сатыучу тюкенчик, алагъа женгил ремонт этерча мастерской да боллукъдула.

Педагогла оноулашадыла

Краснодар крайда, Къара тенгизни жагъасында Туапсе райондагъы «Орлёнок» деген сабий арада «Вместе создаем лето» деген ат бла ачыкъ форум башланнганды. Анга Краснодарны, Москваны, Омскени, Челябинскени, Курскени, Адыгея Республиканы бийик эм орталыкъ энчи билим берген 50 учрежденияларыны педагогла боллукъ жашлары бла къызлары, жаш тёлю политиканы, билим бериуню эм илмуну департаментлерини оноучулары къатышырыкъдыла, деп билдиргенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине сабий араны генеральный директору Александр Джеус.

-Шёндю сёз жангы кадрланы хазырлауну юсюнден барады. Жангы педсовет а сынаулу педагогла жаш тёлюню иш сынауларына юйретирча онгла къурарыкъды, тюбешиуле бардырлыкъды,-дегенди Александр Джеус.

Православие культураны кёрмючю

«Православная Русь» деген ат бла Дондагъы Ростовда Халкъла аралы кёрмюч ачылгъанды. Анга алты къырал къатышады – Украина, Белоруссия, Черногория, Молдавия, Израиль эм Италия. Экспонатланы санында – халкъ усталаны ишлери, иконала, оруслу православный культура бла байламлы болгъан битеу башха затла бардыла.

Форумну баш мураты – православие бла къаты байламлы болгъан орус культураны эм тёрелени сакълауду. Кёрмюч жыл сайын болады, бу жол бла алтынчы кере бардырылады. Быйыл анга къараргъа, аны бла шагъырейленирге, бир заманда болмагъанча, кёп адам – 20 минг чакълы бир адам келирле, областьдан эм Юг федеральный округну шахарларындан бла эллеринден деп сакълайдыла.

Кёрмючге жораланнган тюбешиуде Ростов областьны губернатору Василий Голубев, жыйылгъанланы, кёрмючню къурагъанланы алгъышлагъанды. «Кёрмюч жылдан - жылгъа уллу бола барады, анга къатышханланы, келгенлени санлары ёседи. Донда православияны темасын власть структурала да жаратхандыла. Мындан ары билим берген учрежденияланы барысында да «Православие культура» биринчи жерни аллыкъды деген дерсле боллукъдула».

Заранлы жауунла

Краснодар крайны Лабинск районунда уллу эм сакъ жауунла жаугъандыла. Къутургъан сууланы хатасындан крайгъа 30 миллион сом багъасы заран тюшгенди. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине МЧС-ни Баш регион управлениясыны пресс-службасында билдиргендиле.

-Къутургъан суула 84 юйню басхандыла, аладан 15-сини ичине киргендиле, экиси чий кирпич бла ишленнгенле эдиле да – экиси да оюлгъандыла. Адам ачымагъанды. Суу басхан эм оюлгъан юйлени адамлары къоркъуусуз жерлеге кёчюрюлгендиле. Суу 2 минг гектарда ёсдюрюле тургъан нартюхню, чёплеуню, будайны, къудоруну да жокъ этгенди. Суу Лабинскеден Упорныйге баргъан автомобиль жолну бир-бир жерлерин да ашагъанды. Жолчула ремонт ишлени бардыра турадыла, транспортну жюрюуюне да чырмаулукъ этмей.

Кечесинде Лаба черекни сууу азая башлагъанды. Шёндю табийгъат къыйынлыкъ келтирген заранны кетериу бла 60 адам эм 20 энчи техника ишлейдиле.

Туризмни айнытыуну шарты

«Шимал Кавказны курортлары» деген къырал корпорацияны WTTC-гъа къошууну юсюнден оноу эки айны ичинде къабыл этилликди. Ол организация корпорацияны кесине къошаргъа ыразылыгъын бергенди.

-Сёз ассоциацияланнган членча къошулууну юсюнден барады, нек дегенде WTTC-ны жорукъларына кёре, анга къыралныкъыла болмагъан компанияла угъай, туризм сферадагъы энчи бизнес бла кюрешгенлени келечилери кираллыкъдыла. Ол бизге иги болушурукъду туризм бла байламлы битеулю борчланы тамамлауда, ол санда виза низамны женгиллетиуде, андан сора да, энчи бизнесге эм инвесторлагъа къайсы проектле жашауда бардырыла тургъанларыны юслеринден билдирирге.

Бизнесге себепликге - миллиард сом

Ставрополь крайны Экономканы айнытыу жаны бла министерствосу гитче эм орталыкъ бизнесни айнытыугъа бюджетден ырысхы болушлукъ халда 2012 жылда 820 миллиондан аслам сом алыр муратлыды. Анга крайны бюджетинден да 200 миллион сом къошарыкъдыла, регион целевой программаны чеклеринде.

Россейни Экономика жаны бла айнытыуну министерствосунда 2012 жылда 15-чи майда бюджетлерине субсидияла бериллик регионладан келген заявкаланы конвертлерин ачхандыла. Крайны бизнесине болушлукъгъа къаллай бир ахча бериллигин алагъа къарагъандан сора тохташдырлыкъдыла.

БАЙРАМ

Таулу хычиннге махтау

Кёп болмай КъМКъУ- да, анда ишлеген Малкъар культура ара къурап, «Таулу хычинни байрамы» болгъанды. Ары студентле, къонакъла, бу ашарыкъны сюйгенле да келгендиле. Аланы хар бири да уллу зауукълукъ алгъандыла.

Университетни тийресине баргъан узакъдан окъуна ангыларыкъ эди хычыуун ийисни. Алайгъа жууукълашхан хар ким да къангалада хумжу, эт, мурса, картоф, чюгюндюр баш хычинлени, башхаланы да татыуларын кёрюр амал тапхандыла. Дагъыда бозаны, башха татлы, гара сууланы да къонакъладан аямагъандыла.

Студент къызла, омакъчыкъла да болуп, къангалагъа жуукълашханланы, бу татыулу ашарыкъны табакъчыкълагъа

Аскер хычинледен зауукълукъ алгъанды.

салып, сыйлап тургъандыла. Ол кюн Нальчикде Отарланы Керимни 100- жыллыгъына аталгъан илму - теориялы конференция бола эди да, ол бошалгъандан сора андагъы къонакъла къууанчха да къатышхандыла. Студентле уа: «Бу бизни бек сюйген байрамыбызды. Биз муну эрттеден сакълайбыз», - деп, ойнап, ойнамай да айта эдиле.

Алайда салыннган сахнада уа концерт баргъанды. Аны къурагъанла ары КъМКъУ-ну проректорун Баразбийланы Муслимни, башха къонакъланы да чакъыргъандыла. Сёлешгенле, жыйылгъанланы алгъыш-

лап, мындан ары да аланы бирге ётдюре турургъа кереклилигин айтхандыла. Байрамда «Бирликде - тирилик!» деген чакъырыу ара жерни алгъанды.

Анда белгиленнгенича, университетни Малкъар культура арасы республиканы, Нальчикни да школларын «Ода хычинам» эм «Чужих детей не бывает» деген конкурслагъа къатышырларын сюйгенлерин билдирген къагъытла ийгенди. Аланы кёбюсю къатышханды эришиулеге. Байрамда уа 2-чи номерли лицейни окъуучусу Аскер Мафедзевни назмусун окъугъандыла. Аны анасы Къулийланы Фатимады, ол жашына таулу хычинлени сюйдюргени хакъды:

Ох, люблю я хычины!
До чего же они вкусны!
Мне их мамочка печёт.
Вот опять их есть зовёт.
Я быстрее побегу,
И штук пять я съесть смогу,-

деп башлагъанды ол одасын чам халда.

Школчуланы араларында Огъары Малкъарны 1-чи номерли школуну окъуучулары айырмалы болгъанлары себепли ала директорлары Къарчаланы Халимат бла ары да чакъырылгъан эдиле. Тамата классланы окъуучулары бла студентле уа кеслерини гиртчиликлерин, жигитликлерин, къарыуларын да кёргюзтгендиле.

Бу мероприятие, жаланда байрам халда бардырылып къалмай, аны баш борчун жан-

Баразбийланы Муслим сёлешеди.

дауурлукъда кёредиле. Ол кюн анда тюшген ахча да сабийлеге барлыкъды.

Малкъар культура араны таматасы Тюбейланы Светлана айтханнга кёре, бу къууанч экинчи кере бардырылады. Ол эришиулеге къатышхан школ-

ланы Заира, Ново-Ивановканы школунда окъуй тургъан къызладан къуралгъан «Горянка» жыр ансамбль, Эрднан Алтун, башхала да жырлагъандыла.

Студентле хычинледен тойгъандан сора аланы хар бирине да жарыкъ тюбей эдиле. Жауун

Таулу къызла къонакълагъа жарыкъ тюбегендиле.

чулагъа, студентлеге да жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

Байрамда жырла, тепсеуле да боладыла. Алайда ишленнген сахнада Жанхотиядан келгенле Тебердиланы Зухура бла Жаппу-

жаугъаннга да къарамай, ала байрамны андан ары барырына да ыразы болгъандыла.

САРАККУЛАНЫ Асият.
Суратланы автор алгъанды.

Коллегабызны юсюнден сёз

Бу къаты, тири жашны республиканы къалайында да иш юсюнде кёрюрге боллукъду. Ол жетмеген, бармагъан жер хазна табылсын. Эл мюлк, промышленность предприятиялада, къурулуш ишле къыстау баргъан жерледе, школлада бла больницалада, башха учреждениялада, орта эм бийик билим берген окъуу юйледе да аны кёпле таныйдыла.

Ол бизни коллегабыз Геляланы Сахадинди. «Къабарты-Малкъар» къырал теле-радио компанияны (ГТРК) корреспонденти болуп ишлегенли иги кесек болады. Мен аны мындан онеки жыл алгъа жазылгъан, «Заман» газетни гитче

бериуюе аны эсиндеди. Ол «Малкъар танглары» деген циклде бардырыла эди. Огъары Малкъардан кёчюп келип, арт жыллада Кенжеде жашап тургъан, Уллу Ата журт урушну, урунууну да ветераны Алтууланы Кажокну (жаннетли болсун, аушханды) юсюнден эди. Анда жаш журналистни ауазы радио бла биринчи кере эшитилгенди.

Жангылыкъла - Сахадинден

формат бла чыкъгъан номеринде бир сау бетде басмаланнган тынгылы очерки бла биринчи кере шагъырейленнгенимде, ёсюп келген тёлюню арасында да ана тилни сюйген, хунерли жашларыбыз болгъанларына къууаннган эдим.

-Журналистика адамны тынчлыгъын алгъан къыйын ишди, аны нек сайлагъан эдинг?-деген сорууугъа Сахадинни жууабы былай болгъанды:

- Мен 1984 жылда туугъан элим Огъары Малкъарда орта школну бошагъандан сора, андан ары къайда окъуругъуму юсюнден сагъыш эте, Нальчикге баргъанымда, эрттеден да газетледе ишлеп келген, жазыу жаны бла уллу хунери болгъан, озгъан айны ахырында аушхан (жаннетли болсун), фахмулу журналист Занкишиланы Хусейге тюбеген эдим. Аны эгечи бизни келинибиз болгъаны себепли окъууну юсюнден хапар айта келгенде, ол былай дейди: «Сен элде ёсген, ана тилибизни да иги билген жашса. Газет ишни да бек сюесе. Алагъа жазгъан заметкаларынг да чыгъа-чыгъа турадыла. Бу усталыкъны сайларгъа муратынг бар эсе, филология факультетге кир». Ол айтханны дурус кёрюп, документлерими университетде орус-малкъар бёлюмге береме.

Жашауну хар къалайындача, Сахадинни да журналистикагъа элтген жолуна кюйюзле жасалып, тынч болуп къалмагъанды. Университетни ючюнчю курсундан аскерге алгъандыла. Эки жылны окъууундан бёлюнюрге тюшгенди. Взводну командири болуп Воронежде къуллукъ этгенди. Жаш партиягъа да анда киреди. Къайтып келип, окъууун 1991 жылда бошайды.

Башында сагъынылгъаныча, 1996 жылда Битеуроссей теле-радио компанияны республикада филиалы къуралады-«Къабарты-Малкъар» къырал теле-радио компания (ГТРК). Ол жыл сентябрь айда уа Геляланы Мухтарны жашы Сахадинни ишге аладыла. Бийик билимли, жазыу ишге хунерли жаш радио бериулени хазырлаугъа бла бардырыугъа башы бла тумаланады. Ол а аны бек биринчи атламы, аны бла бирге уа жетишими, уллу къууанчы эди. Къырал теле-радио компанияны корреспонденти ариу эшитиледи, ёхтем окъуна.

Кёп заман озгъандан сора да 1996 жылда 9-чу майда биринчи

Ол аны кеси бардыргъанды. Ветеранны къазауат жолларыны, жашауну, мамыр жыллада этген махтаулу ишлерини юслеринден толу, тынгылы хапар айтханды.

Аны къой да, Кажок къачан да, не къыйын заманда да оюнун, чамын къоймагъан, баргъан жерине жарыкълыкъ келтирген, къартлыгъында да лакъырдасы, кюлкюсю бла жашагъан адам болгъанын да билгендиле радиогъа тынгылагъанла. Музыка бла бирге бардырылгъан жыйырма бешминутлукъ бериу бошалгъандан сора бек алгъа коллегалары алгъышлагъандыла Сахадинни. Элледен да танышлары, шуёхлары да сёлешгендиле, алгъышлап. Ветеранны тукъумундан адамла, Огъары Малкъарда жашагъанла да ыспас этгендиле бериуню авторуна.

Алай башланнган эди Геля улуну журналистикагъа элтген жолу. Ол а аны алдамагъанды. Терсине да элтмегенди. Бюгюнлюкде радиобзуну малкъар тилде бериулерин бардыргъан тынгылы да, фахмулу да жашларыбыздан бириди Сахадин. «Малкъар тангларындан» сора да, аны «Тау эл», «Энчи оюм», «Ауаз», «Жашлыкъ», «Файда» эм башха циклледе 1996-2004 жыллада къурагъан бериулерин кёпле унутмагъандыла.

Аланы арасында «Долинск» турбазаны таматасы болуп кёп жыл ишлеген, замансыз дуниядан кетген Мамайланы Мустафаны, урунууну ветераны, къыркъ жылны узакъ рейслеге жюрюп тургъан Хозаланы Магометни, дагъыда башхаланы юслеринден очерк халда хазырланнган бериулери радиогъа тынгылагъанланы жанындан ахшы багъагъа тийишли болгъан эдиле.

Андан сора да, ол жыллада айтылгъан циклледе бериуле хазырлагъан журналистле Аттоланы Магомет («Тау эл», «Файда»), Байдаланы Магомет (жамауат-политика тема), дагъыда башхалары солургъа кетген заманда аланы ишлерин да Сахадиннге ышанып тургъандыла.

Телевиденияда, радиода да тишни бек къыйынына жангылыкъла саналадыла. 2004 жылда «Къабарты-Малкъар» теле-радио компания къуралгъанлы ол толусунлай бу жанргъа кёчгенди. Ала юч тилде бериледиле: малкъар, къабарты эм орус. Экономикада, эл мюлкде, искусствода, спортда,

жамауат эм политика жашауда болгъан затланы юслеринден бериу къурап, эфирге берединле. Мында уа аз да мычыргъа жарарыкъ тюйюлдю. Бу бёлюмде ишлеген корреспондентле кюннге беш кере кеслери чыгъадыла. Геляланы Сахадин да алай. Ала баргъан, болгъан жерлеринде жангылыкъланы бир бирге берединле.

Бир корреспондент келтирген жангы хапар юч тилде да белгили болады. Анга бир юлгю. 2004 жылда сентябрь айда Грецияны Афины шахарында бардырылгъан Олимпиада оюнлада ауур атлетикадан эришиуледе Аккайланы Хажи-Мурат кюмюш майдал алгъанында, бек биринчи болуп, Элбрус районну эллеринде айланып, бериу къурап, бу къууанчлы хапарны радио бла жайгъан да Геля улу болгъанды. Былтыр декабрь айда Франциядан дунияны чемпиону болуп къайтханында да, кечге дери сакълап, Нальчикни аэропортунда Хажи-Муратха бек алгъа тюбегенледен бири да ол эди.

Бусагъатда малкъар тилде жангылыкъланы бериуню ючеулен болуп жалчытадыла. Ала корреспондентле Геляланы Сахадин, Князланы Оксана, Чочайланы Хадижатдыла. Редакторлукъ этген а Ахкёбекланы Элдарды. Была бериулени къабарты эм орус тилледе бардыргъан бирси коллегалары бла да бир бирни иги ангылап, бир бирге болуша, таянчакъ бола, шуёхлукъда ишлейдиле. Бу жаны бла уа Сахадин башхалагъа юлгюдю. Тирилиги, адеплилиги, терк къармаша билиую, ишине толусунлай берилиую бла.

Аны 2010 жылда эл мюлк предприятияланы Битеуроссей жазыугъа тири къатышханы ючюн Росстатуправлениены майдалы, КъМР-де МВД-ны сыйлы грамоталары, ГИБДД-ны «Сыйлы къуллукъчусу» деген белги бла саугъаланнганы да бошдан тюйюлдю. Бу айтылгъан белги ГИБДД-ны структурасында он жыл ишлегенлеге берилгенин эсге алсакъ, аны сыйы бютюнда кётюрюледи.

Алай Геляланы Сахадиннге-жаш журналистге - бек иги саугъа ахшы бериулери, жангы хапарлары бла адамланы къууандыргъаныды. Ол анда кёреди ишини къыйматын, тутуругъун да.

АЛИКАЛАНЫ Владимир.

ТАРЫХНЫ ДЕРСЛЕРИ

Сталин Иван Грозныйни, кесини некяхсыз жашын, ёлтюргенди

Кимни эсине келгенди «халкъны душманы» деген зат

-Президентни буйругъу бла тарыхны жылы болгъан бу жылда, нек эсе да, историяны терс кёргюзтюрге къажау тургъан комиссияны чачып къойгъандыла. Къыралны ахчасы жокъду деп - бушуулу халда башлагъанды перспективалы историяны Фондуну генеральный директору Владимир Романов «Россейни тарыхыны эсгериу кюнлерин халкъгъа ангылатыугъа жораланнган», журналистлени юйюнде бардырылгъан конференцияны.

Конференциягъа къатышханладан бири Россейни историясыны Кюнюню байрамын бардырыргъа ахча табылгъанды – миллиард сом, дегенди. Жаланда бир зат ангылашыныусузду, къайсы историяды ол?

-Шёндю бек сагъыш этдирген зат - историкле окъуна история ишле не болгъанларын ангыламагъанларыды, аны къой, «историялы процесс» деген адамла жаратхан телебериуле окъуна тарыхны терс болгъан затха санагъанларыды.

Сёз ючюн, Иван Грозныйни битеу заманлада эм халкълада да болмагъанча огъурсуз адамныча кёргюзтюрге кюрешедиле, ингилизли, французлу эм немисли башчыла оруслу патчахдан эсе къаты жюреклиле болгъан эселе да,- дейди Романов.

-Гильотинаны да Уллу французлу революция чыгъаргъанды, «халкъны душманы» сёз тутуш да анданды. Алай эсе да, аланы революциялары алагъа Уллу затды, Бастилияны кюч бла алгъан кюнлери да – миллет байрамды.

Саргъыл история

-Бизде «саргъыл журналистика» деп жаланда бир термин бар эди, энди анга «саргъыл история» деген сёз тутуш да къошулгъанды. Илму мурдорлары болмагъан шартла жарашдырылмагъан сабаннга

тюшедиле. Алай бла шёндю жаш тёлю Иван Грозныйни Сталинни некяхсыз туугъан жашы сунады.

-Сталин тюшюргенди да Иван Грозныйни репрессиягъа. Сталинни заманында тюз къырал политика болгъанды историяны юсюнден. Угъай дерик болмазсыз да, ол кезиуде керти шедеврле жазылгъанларына. Энди уа хар зат да кеси аллына болсун деп къойгъандыла,-дегенди, залны да кюлкюге къалдырып, тарых илмуланы доктору, МГИМО-ну профессору, «Россейни юсюнден жомакъла» деген китапны автору Владимир Мединский. Угъай дерик болмазсыз сиз да, кертиси бла да, ол кезиуде шедеврле жаратылгъанларына. Энди уа хар зат да кеси аллына, къайры сюйсе ары барады.

Мединский айтханнга кёре, алгъаракълада МГИМО-ну студентлерине соргъандыла мушкетёрланы атлары кимле эдиле деп. Студентле къуру аланы атларын эсге тюшюрюу бла къалмай, патчахны, патчах бийчени, кардиналны атларын окъуна да айтхандыла.

-Мушкетёрланы заманында Россейде къырал къуллукъчуладан жангыз бирин окъуна эсигизге тюшюрюгюз дегенде

уа – шум, - дегенди Мединский, сейирге къалып.

Мединскийни оюмуна кёре, Россейде ахыр заманда, кёп - аз болса да, история магъаналары болгъан эки шартны юслеринден сёз баргъанды: Гагаринни космосха учханыны 50-жыллыгъыны эм Столыпин туугъанлы 150-жыллыгъыны юслеринден. Къалгъанлары барысы да жомакъладыла.

Историяны терс кёргюзтюуге къажау кюреширик комиссиягъа ахчаны жетишмегенини эм историяны жылын байрамлаугъа жашырынлыкъдагъы бюджетни юслеринден Мединский былай айтханды: Наполеонну хорланнганыны 200-жыллыгъына жораланып ишленнген, Кутузов атлы проспектдеги Махтаулукъ арканы жангыртыргъа деп, тёгерегине басхычла сюегендиле, оноучула кёрсюнле ахча къайры кетгенин деп, дейди Мединский. Арканы жууп къойсала да, ол мындан ары да 200 жыл сюеллик эди, бир зат болмай, дейди ол.

Историкледен бири, банкладан къайсысы эсе да ол кюннге жоралап этген рекламасын кёрюп, сейирге къалгъанды, анда былай жазылып эди: «Бородино

- хорлар заман жетгенди»,- деп. Ангыламазча зат: ким кимни хорларыгъын. Бородинону къатында уа Наполеон хорлагъан эди. Бизникиле уа Москваны окъуна къоюп къачхан эдиле.

- Историяны жылы да озар, эсде уа жаланда банк аны бардырыргъа ахчаны кесине хайыр тюшюрюрча салымла бла бергени къаллыкъды,-дегенди Мединский.

Къыралны кёрюп болмау

Тарых илмуланы доктору, перспективалы историяны фондуну президенти Наталья Норочницкаяны айтханына кёре, французлу окъуу китапланы биринде да Жанна д, Арк «обурну» юсюнден, Варфоломейни кечесинде Медичини буйругъу бла, Иван Грозныйни заманында ёлтюрюлгенледен эсе кёп адамны (толу юйюрлери бла бирге, сабийлени да) къыргъан эселе да, аны терслеген бир сёз да жокъду. Францияда историклеге деп барды история, школлада окъутургъа деп да башха история барды. Россейде уа - барысы да къатыш-къарадыла.

-Историяны юсю бла адамланы акъылларына басынчакълыкъ этиу - бек кючлю сауутду. Акъылын тас этген жамауатха бек тынч оноу этерге боллукъду. Дунияны башында, бизден сора, жокъду бир халкъ кеси историяларына кир жагъып кюрешген. Советлени агитпромун Западда да, АБШ-да да историялы пропаганда къалай къуралгъаны эм бардырылгъаны бла тенглешдирсек, ол къысха кёнчекличикди.

Оруслу интеллигенцияны тукъум коду – къыралны кёрюп болмаулукъду. Россей дуния историяда бир заманда да ёксюзге саналмагъанды. Алай эсе да, Романов айтханыча, биз «кесибизни эм кесибизни историябызны сюймегенибизни хатасындан ёлюп барабыз».

«Комсомольская правда» газет.

Газетде чыкъгъан материалны ызындан

Кюч-къарыу бла ийнаныулукъ берген тизгинле

Бу кюнледе редакциягъа бир тиширыу келеди. Танышабыз. Ол Малкъарланы Хыйсаны къызы Заммаланы Аслижан болгъанын айтады. «Алгъаракълада,-дейди ол, келгенини сылтауун билдире,-газетигизде Зумакъулланы Танзиляны назмулары чыкъгъандыла. Аланы барысын да бек жаратханма. Алай къарындашы Володягъа атагъаны уа жюрегими артыкъда бек къозгъагъанды. Танзиля тюз да мени ичиме кирип чыкъгъанча жазгъанды.

Мени къарындашым Ибрагим кёп болмай жашлай ажымлы ёлюп кетгенди. Сабийлерими ёсдюрюрге ол, анам Башийланы Жашкону къызы Лиза да бек болушхан эдиле. Аны ахшы умутлары толмай къалдыла. Биз Бабугентденбиз. Къарындашымы анда жашагъанланы барына да ишчи жерле къурар, жашауларын монглу этер мураты бар эди. Не медет, болмайды.

Танзиляны РФ-ни Президенти Дмитрий Медведев, Кремльге чакъырып, алгъышлагъанын кёргенимде уа, асыры къууаннганымдан, ёрге сюелип къарап тургъанма. Сиз да къырал башчы бла алыннган суратын басмалагъаныгъыз ючюн сау болугъуз. Бирле мени ангыламазгъа да болурла, алай аны назмулары манга кюч-къарыу къошуп тургъан шауданчадыла. Мени жашау чырагъымдыла.

Была бош алай айтылгъан сёзле тюйюлдюле. Хапарыма тынгыласагъыз аны ангыларсыз. Манга жыйырма сегиз жыл бола эди баш ием авариягъа тюшюп ёлгенде. Къолумда юч сабийим къагъанакълай къаладыла. Адамланы къайгъы сёзге келгенлери тохтагъандан сора адыргыгъа къалама, энди уа не этейим, сабийлени къалай кечиндирейим деп. Биринчиден,он классдан ары билимим жокъ. Школну бошагъанлай чыкъгъан эдим эрге. Экинчиден, шахарда жашайбыз. Мал тутар, бахча этер амалыбыз жокъ. Баш ием сау къадарда ол затланы юслеринден сагъыш этмей жашагъанма. Сабийлени аталары не кереклибизни да тапдырып тургъанды.

Бир кюн, сагъышха къалып, олтуруп тургъанымлай, кёзюм китап тапкада Зумакъулланы Танзиляны томуна илинеди. Эсимдеди, китапла къыт заманда аны, тюкенледен биринде табып, сатып алгъаным. Къолума алып, бетлеринден бирин ачама. «Битеу ышаныуум сангады» деп окъуйма. Андан сора айырылалмайма. Этим-женим титирейдиле. Менича тиширыуну къадарыны юсюнден жазылады. Аты да мени атымча-Аслижан. Аны да урушда баш иеси ёлюп, бири биринден гитче юч сабий бла къалады.

Поэманы башындан аягъына дери окъуп чыгъама, дагъыда къайтарама. Аны тизгинлери манга, жашаудан тюнгюлген адамгъа, бир сейирлик кюч, ийнаныулукъ бердиле. Къаты жукъудан элгенип уяннганча болама. Сейирлик сезимди ол, аны айтып ангылатхан къыйынды.Китапда Аслижаннга жораланнган бетин ачханым бошдан болмагъанына ийнанама.

Поэманы окъугъанымдан сора, кесими къолгъа алып, белими къаты къысып, бек биринчи медицина училищеге кирдим. Бир тюрлю билимим, усталыгъым болмаса, сабийлени къалай бла ёсдюраллыкъ эдим? Окъууму бек иги белгилеге бошайма.

Училищени ол замандагъы директору Деппуланы Надя манга мында къал да, «сестринский делону» окъутурса деп тилеген эди. Болсада больницада ишни сайлайма. Алай бла республикалы клиника больницаны кёзлеге бакъгъан бёлюмюнде

Аслижан Танзиляны «Сайламала» китабы бла.

тамата медсестра болуп ишге тохтайма. Сабийлерими да ёсдюреме, билим да алдыртама. Эки къыз бла жаш бардыла да, бирер жерде бет жарыкълы урунадыла. Къызла юйдегили болгъандыла, энди кеслерини да барды сабийлери.

Баш ием ёлгенли иги кесек заман болады, алай мен къыйын, къууанч кюнюмде да энтта да Танзиляны назмуларын излейме эмда хар заманда жюрегими хош этген, жапсаргъан сёзлени табама. Ол биринчи кере окъугъан «Сайламалары» уа мени стол китабымды.

Ма ол сюймеклигим туудукъчугъум Созайланы Алинагъа да кёчгенди. Ол алтынчы классда окъуйду. Школда конкурслада, ингирледе, байрамлада Танзиляны назмуларын айтады. Поэтни «Мени къара эшмелерим»деген назмусу уа тюз да туудукъчугъума къарап жазылгъанчады.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Игилик

Кёл салып ишледиле, ариу да солудула

«Эльбрусоид» фондну Къабарты-Малкъарда бёлюмюнде жаш тёлю 19-чу майда Чирик кёлге жетгинчи, 1913 жылда болгъан халкъ къымылдаулагъа аталып салыннган эсгертмеге баргъанды. Аны тёгерегинде гыйы ташлагъа алайгъа гъанын биз да сынадыкъ. Бояу эритиучю растворланы жагъып, темир щёткала бла ышып да кючден кете эдиле «Вася+Маша» деген магъанасыз жазыула. Солургъа келгенле къоюп кетген кирпичик да машоклагъа жыйылып, жол жанында уллу тёбе болду.

Цийкъанланы Мухадин хажи жаш адамлагъа ыспас этеди.

солургъа келгенле, бояу бла атларын жазып, бек тапсыз этген эдиле. Жаш адамла ол кюн «Эльбрусоид» къуралгъанлы 9-жыллыгъын белгилерге табийгъатха чыгъаргъа келишедиле. Алай ала «солууларын» эсгертмени тёгерегин жазыуладан, кир-кипчикден да тазалаудан башлагъандыла. Жазыуланы кетерген къаллай къыйын болмайбыз. Тёгерегин буруу этип, эшик да салынса, иги боллукъ эди. Чирик кёлню тийреси шёндю бек кирди. Бизден сора, кир-кипчикни суугъа тёкгенле алай кёп болмазла. Азияны халкъы, арыкъдан келген сууну алып, аш этип къоя эди. Бизни уа Черек сууубуз окъуна ичерге жарамай къалгъанды. Бу ишигиз ючюн Аллах сизге ырахатлыкъ берсин, этген муратларыгъыз толуп, анга къууана жашагъыз.

Ишлей тургъанланы юслери бла ётюп кетмей, Огъары Малкъарны иймамы Цийкъанланы Мухадин хажи, жаш тёлюню къатына келип, аланы этген жумушларына бюсюреп, былай деди:

- Быллай магъаналы затны ыспассыз тюп этип турсакъ, жарармы, жанларым? Малкъарлыла аламат миллетбиз, алай быллай затлагъа иги эс буралмайбыз. Тёгерегин буруу этип, эшик да салынса, иги боллукъ эди. Чирик кёлню тийреси шёндю бек кирди. Бизден сора, кир-кипчикни суугъа тёкгенле алай кёп болмазла. Азияны халкъы, арыкъдан келген сууну алып, аш этип къоя эди. Бизни уа Черек сууубуз окъуна ичерге жарамай къалгъанды. Бу ишигиз ючюн Аллах сизге ырахатлыкъ берсин, этген муратларыгъыз толуп, анга къууана жашагъыз.

Бабугент элни администрациясыны башчысы Османланы Мухтар бла старейшинала советини таматасы Тюменланы Ахмат, аны орунбасары Атабийланы Борис да, келип, жаш адамлагъа ыспас этдиле. Акъсакъал бу эсгертмени кимлеге, не ючюн салыннганыны хапарын да айтды.

Агъачда отун алыргъа къоймагъан бийлеге тёзалмай, халкъ кётюрюлгенли келир жыл жюз жыл боллукъду. Ол себепден эсгертмени тап халгъа келтирилгенини хатасы жокъду. Аны алайлыгъын жаш адамла ангылагъанларына бютюн бек къууанаса. «Эльбрусоидни» бизде бёлюмюню таматасы Аналаны Марат, КъМКъУ-ну профессору, филология илмуланы доктору Кетенчиланы Мусса, телеоператор Ботталаны Мурат да бу ишге тири къатышдыла.

Эльбрусоидчиле, Чирик кёлге барып, табийгъатыбызны ариулугъун кёрюрге, тынгылы той этерге да заман тапдыла. Энди солургъа келгенле, эсгертмени къатына барып, суратха тюшселе, уялмазча болдукъ.

Солургъа келгенле къойгъан жазыуланы кетерген алай тынч тюйюл эди.

Жаш тёлю тойсуз - оюнсуз болмайды.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Табийгъат эм биз

Элияла уугъа чыкъгъандыла

Элия Москвада сотовой телефон бла сёлеше тургъан 25-жыллыкъ къызны ургъанды. Къалай къорууланыргъа боллукъду элиядан?

8-чи майда болгъан сакъ жауун Татарстандан Москвагъа келген къыз сюйген жашы бла айлана тургъанда жетгенди. Кёкню булутла къаралтханда, Юлияны мобильнигиi зынгырдады. Къыз трубкагъа эки сёз айтыр-айтмаз, сюрюшюп, ауип къалды. Жашны да бек къаты урду элия ток ол Юлияны къолундан тутуп тургъаны ючюн. Алай эсе да, жаш, машина табып, къызны травпунктха жетдирди. Юлия медиклени къолларында жюреги тохтап ёлген эди. Ток аны жёнг этлеринден ётюп, ичин кюйдюрген эди...

Кёкдеги электрокюч къаллай бир адамны ёлтюреди? Жерни атмосферасын кюн сайын 8 миллион кере элия урады. АБШ-ны хауа болумланы тинтиучю миллет службасы берген шартлагъа кёре, элия адамны бек аз урады, бек кёпден алып айтханда, 600 000-ден бирин. Алай эсе да, элия ургъан адамла уа кёпден-кёп бола барадыла. Хар жыл сайын элия уруп Россейде 550 адам, АБШ-да 600 чакълы бир адам ёледиле. Бир-бирле уа элия ургъандан сора сау окъуна къаладыла. Адамны ёлюмден къутултханы уа неди десегиз, бек уллу кючю болгъан элия адамны чархы бла такъыйкъаны миллионла бла саналгъан кесекчиги чакълы бир кезиуде ётюп кетгениди. Ол кезиучюкде заран эталмайды элия адамгъа.

- Бек алгъа бизни нерваларыбызны сынжырларыны тыш къабукъларын кюйдюредиле элияла. Бир-бирледе биз алай болгъанын бир бёлек ай озгъандан сора сезебиз, нерваларыбыз ауруй башласала. Ол заманда кёпле иги жюрюялмайдыла, къалтырайдыла, къулакълары зынгырдайдыла, сагъайып турадыла, сийдиклерин тыялмай башлайдыла, - дейди ол.

- Элия адамны башына урса уа, иш осалгъа кетерге боллукъду: ёлю жукъугъа, амнезиягъа, кесини тапсыз жюрютюуге дери да,- дейди, элия уруп, ёлю жукъу этдиргенлени эм амнезиядан ауругъанланы багъыучу Иллинойс университетни (АБШ) реаниматору Мари Энн Купер. Сёз ючюн, американы Харольд Дин элия ургъандан бери сууукълукъну сезмейди. Ингилизли Элен Вард тюз итча биледи ийисни. Берлинде жашап тургъан Гюнтер Лунге уа алтышар тарихлери болгъан санланы бек тынч керелейди.

Билсегиз – ахшыды!

Сакъ жауунланы кезиулеринде кесигизни къалай жюрютюрге кереклисин.

Техника илмуланы доктору, элияла жаны бла специалист, профессор Эдуард Базелянны насийхат сёзлери:

1. Терек тюбюне бугъаргъа кюрешмегиз - элия бийик объектлени уруучуду асламысында. Терекни бийиклигини эки чакълысы тенгли бир узакъгъа кетигиз алайдан.

2. Таза тюзде, гуппуш болуп, тобукъларыгъызгъа олтуругъуз, бутларыгъызны бирге къысып. Неда (кюлмегиз) бир аягъыгъызда сюелип туругъуз.

3. Салкъынлыкъ тюбюнде турмагъыз, чабакъ тутуучу чыбыкъгъа да къолугъуз бла жабышып турмагъыз. Темир затлагъа тиймегиз. Аллай затла хуржунларыгъызда бар эселе, чыгъарып, бир жерге салыгъыз.

4. Элиялы сакъ жауун тохтагъынчы, машинада неда автобусда олтуруп турургъа боллукъду, аланы темир тышлары элияладан иги къоруууларыкъ къалкъанладыла.

5. Юйде болсагъыз, электрокючню да, газны да тыйыгъыз. Терезеден тышына къарамагъыз. Печьде неда от жагъада от этмегиз.

6. Мобильникни хайырланмагъыз. Ишлей тургъан телевизор, электрозаряд береди эм алай бла элия урурча этеди.

Гиннессни китабына тюшгенди

Верджиний штатда (АБШ) жашагъан 35-жыллыкъ агъач къалаяур Рой Салливанны элия 7 кере ургъанды. Ол «жетишими» ючюн (сау заманында окъуна) Рой Гиннессни рекордла китабына тюшгенди.

«**Комсомольская правда**» газет.

БАШЛАМЧЫЛЫКЪ

Китапла – хар жерде да

27-чи майдан башлап Бахсан районда республикада жангы акция башланырыкъды - буккроссинг. Аны къурагъанла администрация бла библиотекаладыла. Акциягъа кёре, окъуучу, китапханагъа келип, излеген затын алып, аны ючюн бир тюрлю жууаплылыкъгъа тартылмай, орунуна башхасын къояргъа эркин боллукъду. Андан сора да, автобусла тохтагъан жерледе, окъуу юйледе, базарлада, парклада чыгъармала къояр жерле къураллыкъдыла.

Буккроссинг - окъургъа сюйгенлени клубуду. Анга киргенле, китапла библиотекалада тапкалада салыныp турмай, адамланы къолларына тюшерлерин тюз кёредиле. Алай бла битеу дуния да библиотекагъа бурулады. Бу башламчылыкъ социальный сетьлени хайырындан къуралгъанды, анга кирир ючюн, окъуучула бир бирин таныргъа керек тюйюлдюле.

Проектни баш мураты, къысха айтханда, былайды: «окъудунг эсе - башхагъа бер». Алай бла китапла, бир окъуучудан башхагъа ётюп, уллу жол къыдырыргъа боллукъдула.

Биринчи кере бу акция Америкада 2001 жылда Интернет – технология жаны бла специалист Рон Хорнбэкерни башчылыгъы бла башланнганды. Андан Европагъа да келгенди. Энди буккроссинг бла Италияда, Францияда, Финляндияда, башха къыраллада да хайырланадыла. Битеу алып айтханда, анга 250 минг адам киреди, аланы къолларында бир миллион китап айланады.

Россейде бу проект энди башланады. Ол Москва, Санкт - Петербург, Владивосток, Краснодар, Новосибирск, Омск, Саратов, Хабаровск кибик эм башха уллу шахарлада да белгилиди. Муну къурагъанла китапны сюйдюрюрге кюрешедиле. Андан сора да, ишден бошап, библиотекалагъа баралмагъанлагъа буккроссинг тап, тынч амалды. Ала кеслери сюйген заманда излеген чыгъармаларын окъуяллыкъдыла.

Акцияны чеклеринде Бахсан районда сабий литератураны жыядыла. Гитчелегеаталгъан китапланы библиотекалагъа келтирирге боллукъдула. Аланы уа сабий юйлеге бла интернатлагъа берликдиле.

Арина АЛОКОВА.
Бахсан районну администрациясыны пресс-службасы.

Ыйыкъгъа гороскоп

28-чи майдан - 3-чю июньнга дери

Къочхарла. Ыйыкъ алгъа итиниуге жарамаса да, керек боллукъ информацияны жыяргъа иги кезиудю. Хар затха да тынгылы эс бура билгенигиз ючюн сизге кёрюнмей бир зат да къаллыкъ тюйюлдю. Байрым эм солуу кюнледе психолог болургъа ушап турасыз - тёзюмлю болугъуз.

Танала. Ыйыкъны асламысында ахшы жетишимле болдурлукъсуз. Бараз кюнден сора сиз сакъламагъан хапарла келликдиле, аладан кереклисин айыра билигиз. Солуу кюнледе тийишлисича оноу эте билгенигизни кёргюзталлыкъсыз.

Эгизле. Ахча бла байламлы ишлени бардырыргъа жараулу кезиудю. Шёндю къоркъуулу проектлени жашауда бардыраллыкъсыз. Ол бир заманда болушур сизге. Энчи жашауугъузда чекден ётмезге кюрешигиз. Ыйыкъны аллында эм ахырында адамла бла жараша билгенигизге кёре боллукъду ишигиз.

Айырычабакъла. Юйренирге эм узакъ болжаллы проектле бла ишлерге жараулу кезиудю. Орта эм бараз кюнледе сакъ болугъуз: тюз эм магъаналары болгъан сорууланы беригиз коллегаларыгъызгъа. Сорууларыгъыз бла чекден озсагъыз, иш даулашха жетерге боллукъду.

Асланла. Этген муратыгъызгъа жетер ючюн, ал атламланы этигиз - битеу ишлеригизни тамам этерге акъылыгъыз, къарыуугъуз жетерикди. Орта эм бараз кюнле уа абери сатып алыргъа иги кюнледиле. Байрым кюн бир кесек къаугъалы боллукъду. Адамла бла даулашмагъыз.

Къызла. Къатыгъыздагъылагъа болушугъуз. Сизни ол къылыгъыгъыз энчи жашауугъузну тап къураргъа да болушурукъду. Ишни юсюнден айтханда уа, коллегаларыгъыз кеси ишлерин сизни боюнугъузгъа атаргъа боллукъдула - унамагъыз ансы, ол тёре болуп къалырчады.

Базманла. Ыйыкъны аллында бир жолгъа кёп иш этерге кюрешмегиз, къыйын болумлада кесигизни акъылыгъызгъа ышаныгъыз - ишни иги сагъыш этип, тергеп, ангыламагъаныгъыз болса, сынаулары болгъан адамлагъа соруп этигиз. Соруп этилген иш сёгюлмез деген сёз барды халкъда.

Акърапла. Сиз оноучу эсегиз, эсигизде болсун - къамичиден эсе, бал къалач игиди деген нарт сёз. Келе тургъан орта кюнде боллукъ даулаш ишни къураргъа кереклисини юсюнден энтта да сагъыш этигиз.

Садакъчыла. Ыйыкъда магъаналы тюбешиуле боллукъ эселе, письмолагъа неда телефонлагъа артыкъ бек ышанмагъыз. Бек игиси-тюбешиулени бир бири кёзюгюзге къарап бардырыргъа. Ыйыкъ жангы техниканы хайырланыргъа юйрениуге да иги кезиудю. Солуу кюнле романтикалы боллукъдула, аланы ресторанда ётдюрсегиз игиди, суу жагъада палатканы къатында от этип олтургъандан эсе.

Текемюйюзле. Ыйыкъны биринчи жарымы бек жетишимли эм огъурлу боллукъду: кесигизни къауумну башчысыча да кёргюзталлыкъсыз, ахчаны да иги, файда тюшюрюрча хайырланаллыкъсыз. Орта кюнден сора уа болум тюрленирикди. Къоранч этиуде чекден озмагъыз, жууаплылыкъны да унутмагъыз. Солуу кюнледе юйюр сёлешиуледе сиз айтхан эсге алынып этилликди хар иш да.

Суукъуйла. Ыйыкъны ал кюнлери бек къытлы боллукъдула, аны бла бирге ишде файдалы да. Орта эм бараз кюнледе сизни коллективигизде кёрюнмей ауанада тургъан алчы болургъа боллукъду. Ол адамгъа иги эс бурургъа керекди, аны бла байламлыкъ тохташдырсагъыз а, бек иги боллукъ эди къуллукъда кётюрюлюуге. Солуу кюнлеригизни нёгерлеригиз бла бек къууанчлы халда ётдюргенден сора да, ала сиз эртгеден бери сакълап тургъан хапарны да айтырыкъдыла.

Чабакъла. Сиз коллегаларыгъыздан бирин тапсыз иш эте тургъанлай кёрсегиз, аны оноучуладан бирине билдиригиз. Сёз тилчиликни юсюнден бармайды - проблеманы коллективни ичинде болум ючюн жууаплы адам билсе игиди - ол кереклисича оноу этер аны тохтатыргъа. Солуу кюнледе уа абадан жууукъларыгъыздан бири этген оноу планларыгъызны ойдурлукъ окъуна болур. Жарсымагъыз. Артда билликсиз ол тюз болгъанын.

Эришиуле

Усталыкъ эмда мадарлылыкъ кёргюзтгендиле

Россейни Юг регионунда «РусГидро» ачыкъ акционер обществону гидроэлектростанцияларында ишлегенлени араларында бардырылгъан битеуроссей эришиуледе компанияны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню командасы экинчи жерни алгъанды. Аны юсюнден РусГидрону пресс-службасы билдиргенди. Биринчи жерге Дагъыстанны келечилери чыкъгъандыла, ючюнчю уа Волжскийде ГЭС-ни командасына берилгенди.

Компанияны республикада бёлюмюнден эришиулеге Мокъаланы Магомет, Байдаланы Мурат, Газаланы Кемал эм Мисирланы Исхакъ къатышхандыла. Чыгъарылгъан итоглагъа кёре, ала 2545 балл алгъандыла. Энчи биринчиликде бу усталыкъда эм иги специалистге Газаланы Кемал саналгъанды.

Хар команданы къауумунда тёртюшер специалист бар эди: станцияда бла машинала залда сменаланы башчылары, гидроагрегатны дежурный машинисти эм электромонтёру. Эришиуледе аланы техника-норматив эм башха документацияны къалай билгенлерин, оборудование бла къалай ишлегенлерин, аварияланы болдурмау жаны бла усталыкъларын эм аллай кезиуледе жаралы болгъанлагъа болушлукъ бере билгенлерин сюзгендиле.

Энди РусГидрону Къабарты-Малкъарда бла Дагъыстанда бёлюмлерини командалары быйыл сентябрьде Иркутскеде ГЭС-ни мурдорунда боллукъ битеуроссей эришиулеге къатышырыкъдыла.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

СУРАТДА: Мисирланы Исхакъ, Байдаланы Мурат, Гамзатов Тагир, Мокъаланы Магомед, Газаланы Кемал.

Сакълауну сигнал бериую - къадама киритден ышаныулуду

Республикада гудучулукъ азаймайды. Быйыл жылны башындан бери окъуна 1060 кере уручулукъ этилгени белгили болгъанды. Аладан 178-си юйлени тонау, 97-си ырысхы урлау эм 19-су уа чабыууллукъ этиу бла байламлыдыла.

Ол а битеу белгили болгъан аманлыкъ ишлени юч юлюшден бириди. Аланы асламысы адамла мюлклерини, ырысхыларыны къоркъуусузлукъларын жалчытыргъа сансыз къарагъанларыны, уллу кёллюлюклерини хатасынданды. Аны юсюне да къоруулаyнуну танг тюрлю амаллары, онглары бола тургъанлай, аланы этмегенледиле кёбюсюнде ырысхыларындан, мюлклеринден къуру къалгъанла.

Къабарты-Малкъарны ведомстводан тышында охранасыны къуллукъчулары бюгюнлюкде гражданлагъа кеслерини къоркъуусузлукъларына, ырысхыларына сугъанакълыкъ этилмезине артыкъда сакъ болургъа кереклисин эсгертгенлей турадыла. Право низамны сакълаучу органланы борчлары жаланда аманлыкъ ишлени табыу эм ачыкълау болуп къалмай, профилактика мадарла бардырыуду. Ол заманда бузукъчулагъа къажау кюреш кюч алады, къыйматлы болады.

Жашау юй хатасыз, ырысхы къоранчсыз болур ючюн, ведомстводан тышында охрананы себеплигин хайырланыу тынгысызлыкъны жолун кесеригин эсге салыргъа сюеме. Аны абонемент хакъы уллу тюйюлдю. Ол болушлукъну уа республиканы къалайында жашагъан да табарыкъды. Ол а уручулагъа, тонаучулагъа къадама киритден да ышаныулуду.

Охрананы сигнализациясы болгъан мекямгъа бир уручу да жух уралмайды. Урса да, охрананы сауутланнган къуллукъчуларыны къолларына тюшмей къалмайды. Юйге аманлыкъчы киргенин билдирген сигнал белги бергенлей, бир ненча минутдан уручуланы тутуучула алайгъа жетип къаллыкъларын аманлыкъчыла биледиле.

«Къоркъуусуз юй, подъезд, фатар» деген комплекс мадарланы бардырыуну планына тийишлиликде Россейни МВД-сыны республиканы жерлеледе бёлюмлери иеликни къайсы тюрлюсюню объектлерин охрананы къарауунa, жууаплыгъына алыуну шарт мадарларын этедиле. Былайда сёз полиция техника амалла бла гражданланы юйлерин, фатарларын охрананы ара пунктуна къошууну, аны къоркъуусузлугъун жалчытыу не халда болгъанын алагъа ангылатыуну юсюнден барады. Ол иш участка уполномоченныйлени, лицензиягъа эркинлик берген системаны, ведомстводан тышында охрананы, ала бла бирге уа коммунальный мюлкню бир бирлери бла байламлы къуллукъ этиулери, жумуш тындырыулары бла комплекс халда тамамланады.

Заказчик сигнализацияны къаллай тюрлюсюн сюйсе, сайласа, ол орнатылады юйге, фатаргъа неда башха журтха, мекямгъа къоруулаyнуну битеу комплекс системасы узакъгъа созулмай, хайырланылыргъа бериледи. Алай этер ючюн, алгъадан ахча тёленеди.

Охрана сигнализацияны битеу ол тюрлю ишлерин Россейни МВД-сыны къырал учреждениясыны филиалы тамамлайды. Охрананы юсюнден сорлугъу болгъан полицияны бёлюмюне сёлешсин.

Елена СМОРОДА.
КъМР-де МВД-ны ведомстводан тышында охранасыны пресс-службасы.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62.** Корректорла - **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - **42-67-68,42-24-02.**
Экономика бёлюм- **42-66-73.**
Культура бёлюм - **42-75-82, 42-68-72.**
Социальный политика бёлюм - **42-66-76, 47-27-59.**
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - **47-26-39, 42-66-71.**
Письмола эм реклама бёлюм - **42-37-94.**
Тилманчла бёлюм- **47-31-28.**
Сурат алыучула- **42-75-82, 42-66-76.**
Бухгалтерия - **42-30-87.**
Операторла - **47-26-28, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5-6** бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда **1994** жылда **14**-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —**Н—0066.** **Индекс - 51532**

Газетни басмагъа КъМР-ни Асламлы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет “Тетраграф” ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, **33**

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефонла: **76-01-28, 76-01-10**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни “Роспечать” акционер обществосу жууаплыды. Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Кульчаланы Зульфия - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Зезаланы Лида (**1, 2-чи** бетле), Акушуланы Феруза (**3, 4-чю** бетле) - корректорла.

Тиражы **3250** экз. Заказ № 1385

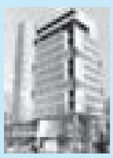

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru